

617(091):355.721 RUŽOMBEROK

STRUČNÝ HISTORICKÝ VÝVOJ CHIRURGICKÉHO ODDĚLENÍ VOJENSKÉ NEMOCNICE SNP V RUŽOMBERKU

Plk. MUDr. Jan KULHÁNEK

Chirurgické oddělení vojenské nemocnice v SNP v Ružomberku

(náčelník: plk. MUDr. J. Kulháněk)

Počátky vzniku vojenské nemocnice v Ružomberku, v jejímž rámci se postupnou výstavbou formovalo chirurgické oddělení, sahají ještě do období Rakousko-Uherska. Severní a východní Slovensko a Zakarpatská Ukrajina patřily před první světovou válkou do oblasti 6. armádního sboru se spádovou Posádkovou nemocnicí č. 20 v Košicích, která vznikla v roce 1857 a skládala se z chirurgického, krčního, interního, očního a kožněvenerologického oddělení. V r. 1914 zmobilizovala větší počet polních, oddílových a záložních nemocnic v Košicích a v okolí.

Jedna ze záložních vojenských nemocnic byla v r. 1914 zřízena v Ružomberku s původním určením jako pozorovací stanice pro raněné a nemocné ze zamořených oblastí východního bojiště. První nemocní byli léčeni ještě ve starých honvédských kasárnách (nyní již asanovaných — na jejich místě byla postavena nová budova, nyní součást OÚNZ). Z příkazu uherského ministerstva vnitra byla postavena v Ružomberku baráková nemocnice v letech

1914 až 1915. Tvořilo ji 20 dřevěných baráků s 2300 lůžky a skládala se z interního a chirurgického oddělení. Ústav řídil štábní lékař MUDr. Szegvari, chirurgické oddělení vedl MUDr. A. Obhlídal. Začátkem r. 1915 byl zahájen provoz na obou odděleních, k dispozici byl i rtg přístroj. Až do r. 1916, kdy nemocnice přešla do civilní správy, sloužila většinou jen k doléčování válečných invalidů. Dá se předpokládat, že v takovém prostředí, vybavení, kádrovém obsazení a za válečné situace pracovalo chirurgické oddělení v značně primitivních podmínkách. V každém dřevěném baráku bylo 120 lůžek. V jednom z nich, na jeho konci, byl zřízen operační sál s kamny přímo na operačním sále. Základní hygienický režim bylo dost těžké udržovat. V zadních prostorech nemocničního areálu byl vybudován vojenský hřbitov, který sloužil svému účelu až do r. 1952, kdy byl zrušen, a na jeho místě později postavena nová budova chirurgického oddělení.

Po vzniku ČSR v r. 1918 odcházejí postupně z ružomerské nemocnice maďarští lékaři a

s nimi i nemocní patřící do Maďarska a odvázejí s sebou inventář nemocnice, léky, zdravotnickou dokumentaci. Neurovnané poměry v těchto letech daly podnět nezodpovědným živlům k rozkrádání inventáře a ničení zařízení nemocnice. Přítrž tomuto řádění učinila až Čs. armáda, která zde v květnu 1919 zřídila svou záložní nemocnici s 500 lůžky. Byla určena tak jako záložní nemocnice v Trenčíně, Trnavě a Posádková nemocnice v Bratislavě k evakuačním účelům. Ranění, kteří vyžadovali speciální pomoc nebo delší léčení jako 4 týdny, byli odsunováni do vojenských nemocnic na Moravě. Na rozdíl od ostatních záložních nemocnic zůstala záložní nemocnice v Ružomberku po celou dobu na místě. Velitelem byl mjr. v záloze MUDr. Vladimír Taussig. Nemocnice přijímala a léčila raněné a nemocné z východních oblastí, ošetřovala též české, slovenské a maďarské rudoarmejce a doléčovala vojenské invalidy.

V pozdějším období se zaměřila vedle rutinní chirurgické a interní péče na výcvik vojáků pomocné zdravotní služby, ale především na léčení, likvidaci a prevenci nakažlivých chorob. V červnu 1920 jí přibyl další důležitý úkol. V samostatném stolůžkovém baráku začala pracovat Krajinská rozřídovací stanice pro plicní choroby a tbc. Vhodné formy byly odesílány na sanatorní léčení do Vojenského léčebného ústavu pro plicní choroby v Tatranských Matliárech. Chirurgická tbc — kostí a žláz — byla léčena na zdejším chirurgickém oddělení.

V r. 1920 se v ČSR postupně reorganizovala vojenská zdravotnická služba. Vojenská nemocnice v Ružomberku byla organizačně začleněna do divizní nemocnice v Košicích jako její odloučený oddíl s názvem Posádková nemocnice Ružomberok. Velitelem byl nadále mjr. v záloze MUDr. Vladimír Taussig, samostatné chirurgické oddělení vedl mjr. MUDr. Antonín Obhlídal.

V poválečném období poskytovala PN Ružomberok zdravotnické služby nejen příslušníkům armády, ale i civilnímu obyvatelstvu, především na chirurgickém oddělení. V té době nebyla ještě v Ružomberku ani v blízkém okolí veřejná nemocnice. Plnila tak významně politické i kulturně společenské poslání.

Od r. 1925 přešla PN Ružomberok do podřízenosti divizní nemocnice Bratislava. Chirurgické oddělení vedl pplk. MUDr. Antonín Obhlídal.

Ve třicátých letech za velení pplk. MUDr. A. Obhlídal, který byl v období 1927 až 1936 v čele nemocnice a současně přednostou chirurgického oddělení, se začíná postupná výstavba nemocnice. Dřevěné baráky jsou postupně nahrazovány zděnými budovami. V roce 1935 byl uveden do provozu první zděný pavilón na místě zrušených honvédských kasáren. Pracovalo zde dermatovenerologické oddělení (nyní je zde gynekologicko-porodnické

oddělení OÚNZ). Postupem doby byly uváděny do provozu další zděné budovy. Cíl byl jasný — vybudovat na středním Slovensku moderní vojenské zdravotnické zařízení na vyšší odborné zdravotnické úrovni.

Od r. 1936 až do r. 1939 byl přednostou chirurgického oddělení, které bylo v té době ještě umístěno v dřevěných barácích, pplk. MUDr. Kugajevskij, žák prof. Kostlivého. Jako asistenti sloužili lékaři z prezenční služby — někteří již s chirurgickou erudicí (dr. Kostolný, dr. Beck, dr. Rosenberg). Rozsah operací byl malý co do počtu i palety operačních výkonů. Většinou šlo o operace kýl, apendixu, varixů, vzácně strum nebo žlučníku, resekce žaludku se neprováděly. Nemocnice v té době sloužila výhradně vojenským potřebám.

Za tzv. Slovenského státu byla nemocnice postupně vybavována dalšími odděleními ve zděných budovách.

Důležitým mezníkem pro další rozvoj chirurgického oddělení bylo jmenování nového představitelů chirurgického oddělení prim. MUDr. J. Hogha (1939—1948). Z jeho iniciativy byla adaptována kasárna v areálu nemocnice (nynější velitelství) pro chirurgické a interní oddělení, které se sem přestěhovaly v r. 1940 z nevyhovujících dřevěných baráků. Zásluhou téhož lékaře byl za Slovenského státu vystavěn nový chirurgický pavilón, který však svému účelu nesloužil, poněvadž v něm bylo umístěno krční, zubní a později kožní oddělení.

Po napadení SSSR fašistickým Německem zabezpečovala nemocnice jednotky Slovenské armády. Ve vlastních prostorech léčila raněné a nemocné, které přivázely z východní fronty vlastní zdravotnické vlaky. V tomto složitém a nelehkém období řada pracovníků nemocnice spolupracovala s ilegálním hnutím a poskytovala mu všestrannou pomoc. Tehdejší náčelník nemocnice MUDr. J. Paškan se spolupracovníky udržoval úzké styky s partyzánským hnutím.

Po vzplanutí Slovenského národního povstání a osvobození Ružomberku 27. 8. 1944 začala nemocnice pracovat jako první vojenská nemocnice na svobodném čs. území a přijímala raněné z bojů u Lubochně, Liptovského Hrádku a Liptovského Mikuláše. V krátké době byla však nucena evakuovat do Korytnice, kde od 5. září 1945 pracovala jako polní nemocnice v rozsahu divizního zdravotnického praporu. Velitelem nemocnice se stal MUDr. Štekláč, chirurgické oddělení vedl MUDr. Brežný. Práce v Korytnici byla obtížná. Nedostatek zdravotnických kádrů, obvažového materiálu i léků stěžoval poskytování zdravotnické pomoci, především chirurgické, raněným bojovníkům z povstaleckého území. Pro rozsáhlé zdravotnické úkoly, na které nemocnice sama nemohla stačit, zřídila koncem září 1944 svou pobočku v Tisovci jako polní nemocnici.

Po částečném potlačení SNP zůstali někteří pracovníci v partyzánských skupinách nebo byli odsunuti do koncentračních táborů, část

jich pracovala v civilní nemocnici v Ružomberku.

Po osvobození Ružomberku Sovětskou armádou 5. 4. 1945 byla v areálu VN zřízena sovětská vojenská nemocnice PRAGA, která byla později přejmenována na Druhou čs. odsunovou nemocnici. V této době zde bylo léčeno přes 1300 raněných a nemocných.

Roku 1945 byl opět povolán jako přednosta chirurgického oddělení mjr. MUDr. J. Hogh, který setrval v této funkci až do října 1948. Za jeho vedení se vedle běžné chirurgie a úrazů prováděly v omezené míře i operace strum, žaludku a žlučníku.

V období 1948 až 1950 zastával funkci přednosta chirurgického oddělení mjr. MUDr. Hera ze Zlína. V důsledku sociálně politických změn, vyvolaných únorovými událostmi 1948, došlo v Čs. lidové armádě k zásadním změnám při prosazování nové koncepce výstavby vojenské zdravotnické služby — péče o vojáky byla na čelném místě. Rozsah chirurgické práce se omezoval jen na zdravotnickou pomoc čs. armádě — drobné úrazy, operace kýl, varixů, apendixu, menisku — větší výkony jen výjimečně. Chirurgické oddělení plnilo v této době ještě pedagogickou funkci při výuce válečné chirurgie pro školu důstojníků zdravotnictví v záloze, která byla umístěna v tzv. Považských kasárnách.

V únoru 1951 byl jmenován přednostou chirurgického oddělení pplk. MUDr. Štefan Šimko, aktivovaný podle § 39. Do té doby pracoval jako zástupce primáře MUDr. Štejnara na chirurgickém oddělení oblastní nemocnice v Turčianském Martině, pak — až do zrušení — ve vojenské nemocnici v Prešově. Měl bohaté chirurgické zkušenosti, za války pracoval v jugoslávské partyzánské Titově armádě jako chirurg. Pracoval též v Budapešti na klinice prof. Polyi a po nostrifikaci na chirurgické klinice v Curychu ve Švýcarsku.

Ihned po svém nástupu začal pracovat na tzv. „staré chirurgii“ (dnešní velitelská budova, která byla předtím pro chirurgické účely adaptována prim. dr. Hoghem z bývalých kasáren). Jak už bylo výše řečeno, nový chirurgický pavilón, postavený za Slovenského státu, převzalo krční, zubní a kožní oddělení. Při rekonstrukčních úpravách dr. Šimko zřídil a na svou dobu perfektně vybavil oba operační sály, urologickou vyšetřovnu, chirurgickou ambulanci, rehabilitační tělocvičnu a prvé tzv. pooperační pokoje v dnešním slova smyslu. Nevýhodou rekonstrukčních úprav, prováděných poměrně brzy po válce, bylo, že v budově nebyl výtah a nemocné bylo třeba nosit po úzkých schodech často až na druhé patro. Podobně i umístění operačních sálů — aseptický na jednom konci budovy, septický s ambulancí na druhém, vzdáleném asi 100 m, částečně ztěžovaly jejich provoz.

Dr. Šimko zahájil na jaře 1951 éru moderní velké chirurgie. Ve středu jeho zájmu byla re-

konstrukční a plastická chirurgie, ale běžně prováděl i abdominální chirurgii a už v roce 1953 provedl první pneumonectomii vpravo na 67letém nemocném s dobrým výsledkem. MUDr. Šimko kolem sebe soustředil kruh mladých, pro chirurgii zapálených spolupracovníků, kterým přidělil určité pracovní zájmy — úseky. Byli to: št. kapitán MUDr. Pavol Novák z Prievidze, který přišel podle § 39 z kliniky prof. Čárského v Bratislavě. Věnoval se traumatologii, po svém odchodu v r. 1954 se stal později ředitelem státního sanatoria v Bratislavě. 4. srpna 1951 přišel ze školy důstojníků zdravotnictví v záloze čet. asp. MUDr. Jiří Mach, získaný prim. Šimkem pro obor anestézie, přičemž současně pěstoval i chirurgii, jak tehdy bylo zvykem. Na oddělení dále pracovali důstojníci: MUDr. L. Hassmann (1951—1952), MUDr. J. Rozhold (1953—1958), MUDr. V. Mašurka (1953—1955), MUDr. J. Juran (převzal po MUDr. Novákovi traumatologii a popáleniny a pracuje dodnes jako zástupce náčelníka chirurgického oddělení), MUDr. M. Caha, který se specializoval na urologii (1954—1965), plk. MUDr. P. Mráz a mjr. MUDr. V. Dzurányi (oba odešli po 2 letech do zálohy). Krátkou dobu zde pracovali důstojníci MUDr. J. Junas, MUDr. J. Slameň, dnešní vedoucí pracovníci lékařské fakulty UK v Martině, a MUDr. K. Dlabal, přednosta Ústavu pro chirurgii ruky ve Vysokém n. Jizerou. V letech 1952 až 1959 pracoval na oddělení občanský pracovník MUDr. J. Janovský.

Zásluhou MUDr. Šimka a díky jeho odborným požadavkům došlo k vybudování moderní anestézie, kterou založil a už více než 30 let vede plk. MUDr. Jiří Mach. Díky jí a odborným schopnostem a vědomostem dr. Šimka bylo možné mluvit o „velké chirurgii“ v Ružomberku. Svědčí o tom i profil operační činnosti oddělení. Vedle všeobecné chirurgie a traumatologie věnoval Šimko značnou pozornost plastické a rekonstrukční chirurgii. Úspěšně léčil občany řecké národnosti, raněné v bojích v letech 1950—1951, kteří emigrovali do ČSSR před reakční vládou ve své vlasti. Prováděl i výkony z hrudní chirurgie a traumatické neurochirurgie. Ve srovnání s dnešním stavem bylo poměrně dost resekci žaludku pro vředovou chorobu, vzácností cholecystektomie. V roce 1953 zahájil dr. Šimko rozsáhlou experimentální chirurgickou činnost v suterénu dnešní klinické laboratoře, kde byly provedeny první pokusy o chirurgickou likvidaci experimentálně vyvolaného infarktu myokardu, běžel zde první mimotělový oběh a první elektrický respirátor ve spojitosti s narkotizačním přístrojem Vatra N 3.

Začátkem r. 1957 odešel dr. Šimko na uvolněné místo náčelníka chirurgického oddělení VN Košice (po prim. MUDr. Knothovi). Pověřeným vedoucím chirurgického oddělení se stal Šimkův kádrový zástupce mjr. MUDr. Jiří Mach až do podzimu 1957, kdy do funkce náčelníka

chirurgického oddělení byl jmenován pplk. MUDr. Jan Kulháněk, do té doby zástupce náčelníka pro chirurgii hrudní a břišní Ústřední vojenské nemocnice v Praze.

Ještě za pobytu dr. Šimka byl podle jeho návrhu postaven moderní chirurgický pavilón v místech starého vojenského hřbitova. Pomalým dokončováním a odstraňováním kolaudačních závad se stalo, že nový náčelník chirurgie ještě jeden a půl roku pracoval ve „staré chirurgii“ (nynější velitelství), než se mohl přestěhovat do nové budovy (2. 5. 1959).

Pokračoval v cestě zahájené dr. Šimkem s tím rozdílem, že se již nevyskytovaly případy vhodné k rekonstrukční chirurgii a že nebyly již ani podmínky ani možnosti k pokračování v experimentální chirurgii. V úzké spolupráci s chirurgickou klinikou prof. Procházky v Hradci Králové zahájil nový náčelník éru plicní chirurgie, takže v krátké době několika let bylo na zdejší oddělení, po pečlivém vyšetření a indikaci na plicním oddělení, provedeno více jak 100 plicních operací (z toho náčelník provedl samostatně 50 resekci plic). Šlo o vrozené plicní afekce (cysty, sekvestrace plic), chronické zánětlivé procesy (bronchiektázie, chronické plicní abscesy), většinu však tvořily různé typy resekci pro plicní tuberkulózu. Vedle břišní chirurgie a traumatologie se v poslední době úspěšně rozvíjí urologie a cévní chirurgie. Přispělo k tomu zřízení ordinariátů těchto oborů a zainteresování lékařů na tyto úseky chirurgie. Velkou výhodou a pro vojenské chirurgy přímo nutností bylo zavedení tzv. příjmových služeb pro civilní sektor před 25 lety dvakrát týdně s možností diagnostiky a chirurgické léčby akutních chirurgických onemocnění.

Je třeba zdůraznit, že pro práci i rozvoj chirurgického oddělení byly v novém pavilónu vytvořeny koncepčně, prostorově i funkčně ideální podmínky. Dnes už nevídané velké operační sály (4) s četnými prostorovými a potřebnými adnexy, široké světlé chodby, jedno-, dvou- a pětilůžkové pokoje, členěné do čtyř lůžkových traktů po 25 postelích s příslušnou technickou částí. V operačních blocích, umístěných na prvním a druhém patře, jsou vedle operačních sálů pokoje intenzivní chirurgické péče a ARO s resuscitační jednotkou s centrálním rozvodem kyslíku a moderní monitorovací technikou.

V přízemí budovy situovaný ambulantní trakt s chirurgickou a urologickou ambulancí, sádkovou, chirurgickou kancelář a RTG úsek,

navíc s angiografickým pracovištěm, umožňují hladký chod ambulantní práce i nočního příjmu akutních chirurgických onemocnění. Nemalou výhodou tvoří též umístění rehabilitačního oddělení v suterénu chirurgického pavilónu, plně přístrojově vybaveného, s možností poskytovat účinnou pomoc v předoperační přípravě i pooperační péči o operované a traumaticky postižené nemocné.

Chirurgické oddělení jako největší oddělení v nemocnici má podstatný podíl na úspěších nemocnice. Je nositelem titulu brigáda socialistické práce za významné úspěchy v socialistické soutěži a toho času tvoří největší kolektiv v združené brigádě socialistické práce chirurgických směrů, jejímž vedoucím je náčelník chirurgického oddělení.

Celý kolektiv chirurgického oddělení je si plně vědom toho, že tato nemocnice se svým chirurgickým oddělením se aktivně zúčastnila Slovenského národního povstání a založila tak novou pokrokovou tradici ve své historii. V této tradici chtějí v mírové době pokračovat všichni příslušníci chirurgického oddělení co nejlepším plněním všech úkolů, které před ně klade naše strana a velení armády.

Souhrn

Autor stručně vylíčil historický vývoj chirurgického oddělení VN SNP v Ružomberku od počátku vzniku vojenské nemocnice za Rakousko-Uherska v r. 1914 až po nynější dobu.

V práci se zaměřil především na personální obsazení, zdravotnické vybavení a rozsah operační a léčebné činnosti chirurgického oddělení ve všech etapách jeho vývoje.

Literatura

1. Beneš, A. aj.: Chirurgie. 1. vyd. Praha, Naše vojsko 1980. s. 372.
2. Květenký, J.: Stručný historický vývoj interního oddělení vojenské nemocnice v Ružomberku. Voj. zdrav. Listy, 48, 1979, č. 3, s. 118–120.
3. Preč, A.: Vojenské nemocnice na Slovensku. Voj. zdrav. Listy, 46, 1977, č. 6, s. 261–268.
4. Preč, A.: Začátky vojenské nemocnice v Ružomberku. Voj. zdrav. Listy, 46, 1977, č. 4, s. 162–169.
5. Preč, A.: Vojenští zdravotníci v SNP. [Nepublikováno.]
6. Osobní pohovor s přímými účastníky SNP — členy povstalecké nemocnice.

Klíčová slova: Vývoj chirurgického oddělení VN SNP v Ružomberku.